

ДИГИТАЛНАТА ГРАМОТНОСТ И ДЕТСКАТА ИДЕНТИЧНОСТ

Катя Симеонова

Дигиталната грамотност не означава само, че хората притежават техническата инфраструктура, но и че са способни да оптимизират възможностите, които им предоставят тези нови технологии.

Алан Мартин, бивш директор на департамента за информационни и комуникационни технологии към университета в Глазгоу, Шотландия

Дигиталните технологии представляват мощни инструменти за обучение и самообучение, за самостоятелна изява на личността, за активно изграждане, поддържане, развитие и споделяне с останалите на идентичността на техните ползватели. Присъствието им в ежедневието на деца и възрастни не може да се отрече и поради това е необходимо да им се обърне специално педагогическо внимание с оглед на тяхното изучаване по отношение на правилното използване както в учебните стаи с образователни цели, така и в свободното време на учениците.

Тази статия поставя във фокус дигиталните технологии като средства за изграждане на комуникативни пространства за култура на общуване, за учене и изкуство, като среда за нови социални общности и като икономически фактор за развитие, но през призмата на педагогическата необходимост от формирането на дигитална грамотност още в началния етап на основната образователна степен, както и на предизвикателствата, които трябва да посрещне съвременното начално училище в процеса на нейното формиране и развитие. Основна цел на статията е да се разкрие необходимостта от формиране на дигитална грамотност в българското начално училище и да се очертаят основни приоритети за формиране чрез нея на детската идентичност чрез примерни урочни или извънурочни теми за дискусия и съвместна дейност между учители, родители и ученици. Изучаването на дигиталната грамотност се представя от гледна точка на две основни теоретични рамки – индивидуално-центрирана и социално-конструктивистка.

Теоретична рамка на изследването

Устойчиви икономически и социални ползи от единен цифров пазар, основан на високоскоростен и свръхвисокоскоростен интернет и оперативно съвместими приложения, са заложили като обща цел в Програмата в областта на дигиталните технологии за Европа на Европейската комисия („Digital Agenda for Europe“). Необходимостта от планирането на максимални ползи в европейското общество е продиктувана от стремглавото нахлуване на виртуалния цифров свят в ежедневието и професионалните сфери на човешкото съществуване и от предизвиканите промени от това, в това число и в образованието. Подробното запознаване с тази програма разкрива належащата необходимост от предприемане на конкретни образователни мерки с оглед на формиране и развиване на дигитална грамотност в свят на електронни комуникации и постмодерна виртуална култура в епохата на глобализиране на човешкото съществуване. Елементи на критични автори разсъждения върху нейното съдържание са следните: Съвременните дигитални технологии създават виртуален свят на бърза скорост и несигурност. Тази несигурност съществува не само по отношение на основите на обществената структура, но и по отношение на индивидуалната идентичност. Но дали те не представляват също така сериозна заплаха за младата изграждаща се личност и нейната идентичност, особено в първите класове на основната образователна степен? Като дейци в образователната сфера бихме могли правилно и точно да разберем трудностите, пред които се изправят децата в съвременното общество и да определим по-точно и ясно ролята, която би изиграла дигиталната грамотност, както и евентуалните трудности при формирането ѝ в процеса на обучение. Дигиталната грамотност има голяма стойност за адекватно социално интегриране на всички групи в дигитализираното общество, с най-голяма сила – на бъдещите граждани. Постигайки адекватна грамотност в дигиталната област, учениците още в началния етап на основната образователна степен ще се почувстват по-сигурни в живота си в напрегнатата епоха на нарастваща несигурност. В общество, в което несигурността между различните поколения е по-голяма от когато и да било, тази грамотност ще спомогне за изграждане на мост на разбирателство между поколенията.

Учене, идентичност, дигиталност

През последните две десетилетия се очертаха две основни понятия, които ефективно и активно се дискутират във виртуалното пространство –

гражданство и глобализация. Въпреки че тези две понятия не присъстват често в съдържанието на учебните предмети и в учебната дейност на началните ученици, всъщност техният смисъл и значение косвено влияят върху цялостния процес на учене, обучение и образование не само в българското, но и във всяко друго училище. Това влияние се осъществява на първо място посредством личностите на учителите, вярванията и убежденията, които те отстояват чрез поведението си, включването в социалния живот, което те демонстрират чрез мисли, отношение и дела.

Учителите образуват специална и особена социална група – те са лицето на гражданското общество, което всеки ученик среща всеки ден през целия период на формално образование. Критично и особено важно е това лице на обществената власт да се вижда ясно и реално да представлява цялото общество. Какво се преподава, как се преподава са критични опорни моменти в учебните програми по учебните предмети и в преподавателските практики. Кога и кой го прави – това също е съществено. Взети заедно, тези съображения представляват в същността си политически действия. Тяхната важност определя посоката на формиране на гражданите на глобалното общество на локална почва в бъдеще време. Образованието е преди всичко дейност за ефективни социални действия и въпросът не е дали да се действа в посока на формиране на адекватна дигитална култура у изграждащите се личности, а как точно да се прави това и в точно каква посока да се култивира адекватната дигитална грамотност на личността в съвременното дигитализирано общество и собствената представа за собствената същност като изграждаща се личност.

Навлизането на дигиталните технологии в живота на децата и в образователния процес не променя същността на понятието „учене”, но разкрива нови пътища и идеи за методите, посредством които дейността „учене” може да бъде по-ефективна. Като дейци в образователната сфера на обществото, желателно е да даваме възможност на учениците да се възползват от дигиталните технологии с приоритет в образователните практики. За тази цел е необходимо да се фокусираме върху центъра на детските интереси в областта на дигиталната употреба, в сферите, в които дигиталната дейност е социално значима за тях и допринася директно за развитието на мисленето, чувстването и формирането на детската идентичност. Образованието и идентичността са непогрешимо свързани: хората се учат, за да се превърнат в онова, което са, учат се на това да оценяват обективно какви са, защо са такива и как да продължават да се променят в личности, които обществото очаква да бъдат. Образованието и ученето

траят през целия живот. Значителна част от тях се осъществява чрез активно използване на дигиталните технологии.

Едно съвременно разбиране за това какво представлява дигиталната грамотност се фокусира върху уменията на съвременната личност да идентифицира, организира, разбира и ефективно да ползва като предава и приема информация чрез дигиталните технологии. Характерно за дигитално грамотните личности е, че те общуват и работят ефективно помежду си. Основите на дигиталната грамотност се полагат в организирана учебна среда, която стимулира правилното дигитално познание и поведение на учещите. В една индивидуално-центрирана рамка изучаването на дигиталната грамотност на ученика в началната училищна възраст включва проучвания относно специфични психологически значения или функции, които тя изпълнява за отделната детска личност. От друга страна, дигиталните технологии и тяхната употреба служат на функционални и прагматични цели на ученика и по този начин се превръщат в продължение на вътрешното му чувство за личност и идентичност. Такова ниво на анализ на дигиталната грамотност може да се нарече интраиндивидуално ниво. Психологическата значимост на дигиталните технологии и нивото на грамотността относно тяхната употреба могат да се положат в основата на модел, който очертава психологическата значимост на личността от тях и това, че тя лежи преди всичко във физическия контрол и властта, която те притежават над непосредственото поведение и в този смисъл – и върху материалната среда на ученика в начална училищна възраст.

Една по-различна социално-конструктивистка рамка на възприемане на дигиталната грамотност би поддържала разбирането за разширяване на личността в посока на социално изразяване, социален импринтинг и индивидуална рефлексия на дигиталното гражданство във всеки възможен аспект. От такава гледна точка дигиталната грамотност е преди всичко символ на идентичността, но в посока на социалното „материализиране”, собственото „визуализиране” във виртуалното пространство, собственото изразяване и предаване на множество личностни значения, които са социално конституирани, конструирани и моделирани и дигитално разпространени.

Съществува определена обществената политика на световно ниво за активно включване на всеки гражданин във виртуалното пространство, в това число и на децата в първите години на училищно обучение. Истинският свят на технологията и проблемите, порождадени непрекъснато от

нейното развитие, трябва да бъдат правилно разбирани и това е възможно, ако технологията и явленията, които тя поражда, се възприемат от гледна точка на системно-структурния подход и теорията за системата. Човешката технология в последните три десетилетия моделира напълно нова среда. Най-характерен пример в това отношение са дигиталните технологии и виртуалните пространства за изява, които те предоставят. Концентрирайки вниманието си върху тази вече не толкова нова „реалност“ аз твърдя, че гражданите на съвременните общества, в това число децата и учениците, трябва да притежават нови морални и политически отговорности, които е необходимо да бъдат посрещнати в развиващата се глобална човешка система. Същите процеси, които създават технологичната интеграция в света и глобализацията в човешкото общество, пораждат нови режими на функциониране в гражданските реални и виртуални общества. С разбиране трябва да се подхожда към скоростното развитие на електронните комуникационни средства. Те се превърнаха в отличителен белег на модерното детство и на света на младите хора. От една страна, те стават все по-евтини и по-достъпни за притежание и използване. От друга страна, нарастват проблемите, породени от тяхната употреба и стимулиращи различно поведение на учениците в и извън училище, което се превръща в сериозен проблем на първо място за учителите. Отново на тях се пада задачата да подготвят възпитаниците си за адекватно дигитално функциониране в дигитално общество. Обществата се променят, очакванията за поведението в тях също, преподаването се променя и в този глобален процес на трансформация педагозите, учителите, възпитателите, техните помощници и съпричастните на образователната сфера трябва да водят развитието на детската личност в правилната посока.

Основни области на дигитално поведение

Дигиталната грамотност е състояние на способност за правилно и ефективно използване на дигитални технологии. Изхождайки от това определение, следните основни области на дигитално знание и поведение могат да бъдат разграничени и определени:

1. Обучение в дигитални технологии. Това е процесът на преподаване и учене за тяхната същност и специфика, начините на тяхната функционална употреба и тяхното значение в социалния живот. Новите дигитални технологии намериха своето място в работната среда – видео конференции, споделени виртуални пространства, други. Наложително

е да подготвяме учениците за тях своевременно и оптимално. Учещите имат нужда от стратегии за учене на всичко, навсякъде и по всяко време. Учениците в начална училищна възраст също могат и когато имат достъп, ползват интернет за учебни цели.

2. Дигитално общуване. То представлява процес на дигитален обмен на информация. С настъпването на т.н. дигитална революция започна промяна на човешките умения в общуването. Нарастването на значението на този вид общуване налага съобразяване и адаптиране на обучението и изграждане на стратегии за ефективно разрешаване на проблеми, свързани с него. Децата с лекота общуват чрез електронните средства за комуникация, които притежават. Добре е, когато това общуване развива позитивно техните висши познавателни умения и емоционалния им свят.

3. Дигитален етикет. Той може да се определи като система от специфични, ефективни и устойчиви средства-формули на общуване в дигиталното пространство, които определят своеобразни стандарти на поведение и способности на проява в дигиталното пространство. Потребителите на дигиталните технологии често възприемат липсата на дигитален етикет у други като проблем. Неподходящото виртуално поведение се разпознава, когато се срещне, но всъщност не се инвестират усилия в неговото правилно формиране. Не са достатъчни правилата и регулациите, които често се създават от собствениците на съответните пространства. Необходимо е обучение на всички, за да се превърнат в отговорни и етични граждани на дигитално общество, особено на учениците в начална училищна възраст, които лесно и с интерес усвояват съвременни стратегии на общуване и свързаните с тях правила.

4. Дигитален достъп. Независимо от това кои са и какви са, всички хора трябва да имат достъп до дигиталните технологии и до техните възможности. Това означава да се осигури пълно електронно участие на всички в дигиталното общество. Дигиталното изключване на групи от обществото води до социално изключване. На всички с ограничена дигитална връзка или липса на такава трябва да се съдейства, за да не бъде задълбочавано неравенството в достъпа и ползването на дигиталните технологии при нужда. Дигиталният достъп трябва да бъде свободен и с учебна цел в учебните стаи на началните ученици.

5. Дигитална търговия. Потребителите на дигиталните технологии трябва да осъзнаят, че голям процент от пазара на стоки и на дигитални услуги се осъществява по електронен път. Както продавачът, така и купу-

вачът трябва да спазват определен етикет и правила при този вид обмен на стоки и услуги. Децата, от своя страна, е добре да владеят основните правила на този вид пазаруване, за да се сведат до минимум рисковете за измама или мошеничество чрез онлайн пазаруването на играчки, дрехи, автомобили, храна, книги. Усвояване на поведението на ефективния дигитален консуматор трябва да бъде цел още в началното образование.

6. Дигитална отговорност и дигитални права. Съществува отговорност по отношение на делата и действията, които се предприемат в дигиталния свят сред неговите създатели и ползватели и нейното нарушаване се изявява чрез престъпления, криминални действия и кражби. Съществуват определени правила и те трябва да бъдат спазвани от потребителите на дигиталните технологии, следователно е необходимо на тях да се обучават учениците от началния етап на основната образователна степен. Всеки, който работи или играе онлайн, трябва да спазва дигиталното законодателство и всяко неетично действие с посегателство върху достойнството на личността или групата трябва да бъде санкционирано. На това учениците още от начална училищна възраст трябва да се учат. Дигиталните свободи и права докосват всеки гражданин на дигиталния свят. Съществуват право на лични убеждения и лични тайни, право на свободното слово и други, които имат свои аналози в реалния живот извън дигиталното пространство. Тези права се дискутират онлайн от потребителите, но е напълно възможно на тях да се обръща необходимото внимание, да се дискутират, усвояват и разбират в учебната класна стая на началното училище.

7. Дигитална безопасност и сигурност. Те се отнасят до физическото благополучие на индивидите, които обитават дигиталния свят. Основни ергономични практики са от интерес за изследователите на коментирания тематика и те стават все по-важни и са от първостепенно значение в борбата срещу интернет зависимостите. Учениците трябва да се учат на съществуването на потенциални опасности в дигиталните среди, които обитават, и да развиват култура и формират грамотност, за да предпазват чрез образование и обучение себе си и останалите, с които населяват и общуват в дигиталното пространство.

Представените и коментирани области на дигиталното познание и поведение са една добра отправна точка в изследователските дирения и идентифицирането на определени подходящи теми за разработване като учебно съдържание за началните ученици и учители.

Обхват на примерни теми за обучение в дигитална грамотност в началния етап на основната образователна степен

Следващите примерни теми за учебна дейност са дискутирани с международни студенти, обучаващи се в международния курс „Градско образование в интеркултурна среда” на Хагския университет по приложни науки през м. април 2011 г. Те бяха представени на работни групи по време на интерпретативната лекция с елементи на дискусия „Общество, технология, образование”, интегрирана в международния курс и предложена на тяхното внимание от автора на настоящата статия. Студентите бяха включени в курса на Педагогическия факултет на Хагския университет, специално създаден за международно обучение по секторна програма ERASMUS на Европейската комисия, както и за желаещи от трети страни.

След представяне на основната теоретична рамка на технологичната грамотност в съвременното общество и очертаните направления в концепцията за европейското гражданство, на студентите беше поставена задача чрез екипна дейност да се очертаят основните опорни моменти в подготовката и хода на урочни единици по следните теми:

1. ”Клетъчни” разговори

Основания за тази урочна тематика в Програмата на Европейската комисия: необходима е действителна оперативна съвместимост между продуктите и услугите на информационните технологии, за да се изгради истинско информационно общество.

Основен фокус-въпрос: Трябва ли разговорите по клетъчните телефони да се забранят на определени оживени обществени места? Защо?

2. Правилно използване на интернет

Основания за тази урочна тематика в Програмата на Европейската комисия: Недостатъчна грамотност относно цифровите технологии и липса на умения за тяхното използване; недостиг на умения за адекватно използване на информационни и комуникационни технологии, както и на недостатъчна цифрова грамотност.

Основен фокус-въпрос: Знаят ли учениците от къде в интернет могат да черпят качествена информация? Кои са критериите за качествената информация онлайн?

3. MP3 файлове в процеса на обучение

Основания за тази урочна тематика в Програмата на Европейската комисия: Премахване на пречките за достъп до виртуално съдържание.

Основен фокус-въпрос: Как могат mp3 файлове да се използват в класната стая и с учебна цел?

4. Кибертормоз, киберпрестъпност и грубиянство във виртуалното пространство

Основания за тази урочна тематика в Програмата на Европейската комисия: липсата на сигурност у европейците, че те или техните деца могат изцяло да разчитат на използваните от тях мрежим; необходимост от обръщане на вниманието към нови форми на престъпна дейност, простиращи се от „... издевателства с деца до кражба на самоличност и кибернетични атаки”.

Основен фокус-въпрос в урочната дейност: Можем ли да се защитаваме в дигиталното пространство и как?

5. Купуване на стоки онлайн

Основания за тази урочна тематика в Програмата на Европейската комисия: Хората, които през 2009 г. не са поръчвали нищо онлайн, посочват като основни причини за това: безпокойство относно сигурността на плащане, загриженост за личните си данни и недостатъчно доверие.

Основен фокус-въпрос: Какво трябва да знаем, когато купуваме стоки онлайн? Организиране на виртуален магазин.

Предвид високата активност на международните студенти по време на дискусиите, тук ще се изтъкне важноста на тематиката за дигиталната грамотност за тези млади хора, които се подготвят за дейци в образователната сфера. Те нееднократно подчертаха, че тези опорни моменти в дискусиите са приоритетни и за тях самите като активни граждани в реалното и виртуалното общество днес. Всички работни студентски групи планираха предварителни срещи и разговори по темите на урочните единици с родителите. Изтъкна се първостепенното участие в процеса на формиране на детската идентичност на всички възрастни в обкръжението на началните учениците, а не единствено на техните учители. Дискусиите и представянето на плана на дейностите по темите от страна на студентите бяха строго ограничени до конкретната тематика, без тя да се подлага на съмнение или да се подценява. При обобщаването на дейността по групи на преден план се изтъкна ролята на интернет като нова социална среда и като основен икономически фактор – това са едни от основните опорни елементи в европейската програма в областта на дигиталните технологии. Мнението на студентите доказва колко прогресивно мислещи и граждански активни млади бъдещи педагози и дейци в

образователната сфера се обучават в момента в европейските висши педагогически институции. По време на представянето на групите се изтъкнаха социалните и психологическите измерения на виртуалната медия по отношение на формирането на детската идентичност в съвременното социално реално и виртуално общество. Обобщава се, че електронното включване на учениците е наложително и за тази цел самите учители и образователни дейци трябва да бъдат дигитално грамотни и социално компетентни при ползването на дигиталните технологии с образователна и развлекателна цел.

Европейското общество изисква образовани граждани, които му принадлежат всеотдайно по множество начини, включително и електронно. Правилно формираната дигитална грамотност още в начална училищна възраст осигурява бъдещите ефективни и работещи електронни нововъведения и тяхното ползване с цел подобряване на благосъстоянието на европейските граждани. За тази цел адекватното дигитално образование в началното училище е наложително.

ЛИТЕРАТУРА

http://ec.europa.eu/information_society/digital-agenda/index_en.htm;
European Commission, 2010-2020.

ДИГИТАЛНАТА ГРАМОТНОСТ И ДЕТСКАТА ИДЕНТИЧНОСТ

КАТЯ СИМЕОНОВА

Резюме

Основна цел на статията е да се разкрие необходимостта от формиране на дигитална грамотност в началния етап на основната образователна степен и да се очертаят основни приоритети за формиране чрез нея на детската идентичност чрез примерни урочни или извънурочни теми за дискусия и съвместна дейност между учители, родители и ученици. Изучаването на дигиталната грамотност се представя от гледна точка на две основни теоретични рамки – индивидуално-центрирана и социално-конструктивистка.

Ключови думи: дигитална грамотност, детска идентичност, обучение

DIGITAL LITERACY AND CHILDREN'S IDENTITY

KATYA SIMEONOVA

Summary

The article reflects on the necessity of digital literacy in the contemporary primary school. The main aspects of its development are pointed out. Some educational topics for lessons are outlined. Teaching and learning about digital literacy is presented in two broad theoretical frameworks: individual-centered and social-constructivist.

Keywords: digital literacy, children's identity, education